

El petit
Ramon Frederic

Ramon
Plandiura

Calligraf
Narrativa

El petit Ramon Frederic

Ramon Plandiura

El petit
Ramon Frederic

Ramon
Plandiura

Calligraf

Narrativa

El petit Ramon Frederic

Ramon Plandiura

Edicions Cal·ligraf

Figueres, 2024

Primera edició — febrer de 2024

Correcció

Joan Riba Romeva

Disseny i maquetació

Plàcid Busquets

Impressió

DC Plus, Serveis Editorials

ISBN

978-84-127593-8-9

Dipòsit legal

GI 145-2024

© del text

Ramon Plandiura Vilacís

© de la il·lustració de portada

Dani Torrent Riba

© d'aquesta edició

Edicions Cal·ligraf, SL

Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció parcial o total d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic. Les infraccions d'aquests drets es troben sotmeses a les sancions establertes a les lleis.

A Clara Riba

Taula

I. Una escola en un forat	13
II. Una escola a les golfes	21
III. Una escola a l'Ateneu	67
IV. Una escola en un convent	101

No és un llibre d'història
ni són unes memòries.
Podria ser una novel·la,
però és un nen.

I

Una escola en un forat

Soc un nen a punt de convertir-se en un glaçó. El desembre entra per les ranures de les finestres i cala el sostre d'unes golfes poc preparades per néixer-hi ningú. El fred ve de lluny, d'una casa de pagès mil·lenària a peu de Montseny, de moral estricta, viver de capellans i de conques, on la mare ha nascut trenta-quatre hiverns abans. És una fredor a prova de totes les estacions.

Alpens, un petit poble del Prepirineu, lluny de les rutes principals del Llobregat i del Ter, embolcallat de grisor i d'austeritat, també és un poble fred, les famílies trencades per la guerra, freqüentat per patrulles de guàrdies civils i amb maquis encara amagats a les masies.

Allí és on neixo, a sotateulada, en una casa de tres pisos que compartim amb l'Ajuntament i l'escola. És desembre de 1946. No recordo res del poble, ni de la casa, ni de ningú. Tinc dos anys quan l'abandonem i soc massa petit per construir memòria, i els pares, gent de pas, res deixen enrere que meni a tornar-hi. A casa

gairebé no se'n parla, d'Alpens. Ben mirat, a casa, no es parla de cap passat i, per no guardar, els pares no guarden ni una foto de la boda.

Alpens són els moments petrificats en les fotografies familiars, poques, emblanquides pel temps, on no estem per somriure gaire. Els més fotografiats són els meus germans grans, en Josep i en Lluís, que ja caminen. Jo solc estar a coll d'algú. En una fotografia la mare em té als braços tapat fins a les orelles amb un abric de pell de conill que va passant de germà a germà. En una altra qui em sosté és la Consuelo, una adolescent grenyuda i celluda que ajuda la mare i que dubta entre mirar la càmera o seguir concentrada en la feina de no deixar-me caure.

No sé per què hem anat a raure a Alpens, un poble petit i desavinent, quan el pare era mestre a Taradell. Tampoc sé per què, després, hem fet parada a Vic quan la plaça de mestre és a Sant Hipòlit de Voltregà. No sé què mena el pare a moure's d'un cantó a un altre, fent ziga-zagues. Sí que sé per què no ho sé: els pares no són gent d'explicar-se gaire.

A Vic l'escola és un forat. El pare treballa en un despatx oficial en el mateix passeig on nosaltres vivim, les golfes de can Crivillés, un dels darrers edificis que conserven una terrassa oberta sota un sostre sostingut amb bigues de fusta. Ens hi hem estat un curs sencer, prou temps perquè anem a escola. Les nostres monges no són les vedrunes de l'Escorial ni les dominiques del Pare Coll, sinó les Servents del Sagrat Cor, *les Cuques*, que

eduquen i ensenyen oficis a joves obreres i que ofereixen una guarderia per als seus fills. En Josep i en Lluís, que són més grans, hi duren poc i, de seguida, els pares els duen a l'escola dels maristes, al carrer Gurb.

No sé com hem anat a parar nosaltres allí, a les Cuques. És un lloc rar per a tres fills de mestre. Conservo un retrat de les alumnes de l'escola, perfectament col·locades, flanquejades per dues monges amb vestit blanc i negre, una a cada cantó, com dos guàrdies civils. Les noies de darrere, no tan noies, podrien ser perfectament vídues de guerra. Unes altres dues noies de les files del mig, la cara llarguíssima, sense mirada, duen un gruixut braçalet negre que recorda una mort recent. Totes van abrigades d'hivern, fosques, amb els vestits aprofitats de la postguerra. Davant s'hi veu una renglera de nens de guarderia, asseguts, i, entre ells, en Josep i en Lluís, que algú de casa ha identificat amb una creu. Jo no surto en el retrat, però també hi vaig, a les Cuques. Ho sé perquè en conservo un record, potser el meu primer record. És el d'una persona obscura que se'm desfà dels braços i em deixa sol en un forat obscur, a mitja alçada, com de niu de gallina per pondre. Quan em pregunto d'on ve la meva claustrofòbia i elaboro llistes de culpables, l'encapçalament és per a una cuca. No dec ser feliç en el meu primer col·legi. El mite de les infantes felices va passar de llarg per la porta de les Cuques.

De ben segur que, entre tantes joves obreres tristes, n'hi ha que senten instints maternals i, d'amagat, em mimen. Però els records són injustos i només retinc la crueltat d'una cuca obscura que no em vol i m'entafora en un forat tan obscur com ella mateixa.

A Sant Hipòlit el mestre no té casa, ni escola, ni gairebé alumnes. De fet el mestre, per no tenir, no té ni una bona benvinguda.

Ens hem instal·lat a can Bellaca, una botiga, cafè i fonda a peu de carretera, també sota teulada, on abans havia viscut la Bruixa del Pla, una dona solitària que pujava a resar a l'ermita de Sant Marc per espantar les tempestes. Només en tinc un record, difús: gatejo entre les cames d'uns adults que xerren a la barra del cafè.

Potser no hem entrat amb bon peu a Sant Hipòlit, però ens hi estem deu anys. No n'he complert tres quan hi arribem i en tinc dotze quan ens en anem.

Si em poso les mans a la butxaca no paro de trobar restes d'aquests anys.

Sant Hipòlit és un poble de la Plana que es malfia de la Plana. Jo també me'n malfio. No trigo en contagiarme dels antics pobladors vinguts del Pirineu, destres en protegir-se de gent dolenta a les muntanyes. Prefereixen guaitar la Plana des de la serra de Sobremunt, quan cau abruptament sobre la riera de Sorreig. És un emplaçament idoni per construir-hi el castell de Voltregà, en ruïnes des de fa segles, incapaç de sobreviure a les revoltes del segle xv. La petita església de Sant Martí Xic, aixecada al seu costat, segueix dreta. Les esglésies desafien millor el pas del temps i dels homes.

Alguns dels antics pobladors, més valents, s'aproprien amb desconfiança i precaució a les terres més riques de la Plana. Mai del tot. Sant Hipòlit, una mica alçat, s'ha construït a mig camí entre el pla i la

muntanya, resguardat pel Morral, amb una sortida segura a la baga de Serratosa i a la serra de Sobremunt. Som de la Plana i no som de la Plana.

A la capsa dels records hi ha un nen que tampoc se l'ha fet mai seva, la Plana. Com els antics pobladors se sent més segur a mitja muntanya, on la naturalesa és amiga i els que la malegen, com la boira baixa, en tenen prou amb ennuvolat el pla.

A Sant Hipòlit no hi ha pagesos. Sí que algunes cases, com el Mallol, can Camps o can Roma, evoquen usos pagesos, però les grans masies, els grans tenidors d'aigua, de terres i de boscos, ja no són de Sant Hipòlit. A finals del segle XVIII han format el seu propi municipi, les Masies de Voltregà, més ric, vint vegades més extens, desplegat des de la riba del Ter fins a l'altiplà del Lluçanès, amb fortes pagesies i petits nuclis urbans. Sant Hipòlit ha esdevingut un municipi encerclat, com una illa, sense riu, sense camps i sense boscos, sense cases de pagès i sense pagesos.

És un poble obrer que no té riu, però que viu pendent d'un Ter colonitzat un segle abans per les fàbriques tèxtils. Queden lluny les èpoques d'esplendor dels segles XVII i XVIII, quan el gremi de paraires imposa la llei i explota fins a l'extenuació el torrent de Mitjavila. Quan nosaltres arribem només se'n veuen rastres, de l'esplendor: una església desmesuradament gran per a un poble petit i senzill, un torrent convertit en claveguera de tant malejar-lo i, a la part alta, unes cases de façana sumptuosa on els paraires es traslladen quan, a finals

del segle XVIII, entren en declivi i és hora de gaudir de la fortuna feta.

Uns mals anys per als vilatans. Enfonsat el gremi de paraires, amb unes indústries tèxtils que encara no s'han estès a la riba del Ter, és l'ocasió propícia per a la rapinya dels grans propietaris. Les terres comunals, que eren de tots i que nodrien els vilatans de productes tan bàsics com la llenya o l'aigua, passen a les seves mans. Independitzar-se i constituir un municipi propi, les Masies de Voltregà, és només l'estocada final.

Sant Hipòlit són també més de mil anys d'història, amb noms i referents impossibles de ser reduïts a un poble dormitori. És un poble que no somriu perquè arrossega el pes de totes les guerres, poques vegades amb pàgines victorioses.

A començaments del segle XVIII, quan esclata la Guerra de Successió, els terratinents i els paraires se sumen als austriacistes. No sé si hi ha cap terratinent o paraire entre el centenar de combatents austriacistes degollats a la Gleva. Se sap que l'home que els comandava, el capità Rata, de Sant Hipòlit de Voltregà, ha fugit covardament a les muntanyes.

No milloren gaire les coses al segle XIX. Saquejat el poble pels gavatxos en la Guerra del Francès, les hosts carlines, aixoplugades per rectors i senyors, sotmeten el poble a una guerra permanent. Són temps convulsos i de fam. Sant Hipòlit s'empobreix i la seva gent, sense el coixí de les terres comunals arrapades pels senyors, viuen llargs períodes de penúria.

Però la guerra tabú, la que se sent i es silencia, és la guerra de 1936, viva encara a l'ànima de la gent. Amb la Segona República, mentre un dels vilatans, Joan M. Roma, participa en la fundació dels requetès per combatre-la amb les armes, les associacions i cooperatives obreres viuen moments àlgids. No en gaudiran gaire temps. El febrer de 1939 entren les tropes franquistes i uns vilatans prenen el camí de l'exili, altres passen a engrossir les presons i els camps de treball i uns tercers, amb menys sort, són executats. El terror no l'imposa el tinent Joaquín Peñalara, que comanda les tropes nacionals, sinó els mateixos vilatans, que aprofiten l'ocasió per fer denúncies i execucions. És aquesta la guerra, viva en els cors, que es perllonga més enllà de la guerra. Per això Sant Hipòlit és un poble que encara no n'ha patit els estralls, un poble tenallat pels silencis, un poble a mida dels guanyadors, no tant dels exèrcits vinguts de fora com dels vilatans que els hi han fet costat.

De Sant Hipòlit en conservo la grisor del cel i dels vestits, la lentitud d'unes hores que arrossegueu els peus, una teranyina difusa que permet seguir vivint junts vencedors i vençuts.